

LBRIS

We know
books

Dumitru Popescu

PAȘI ÎN GOL

Volumul 2

Roman

*Ediția a doua
revăzută de autor*

Hoffman

Capitolul nouăsprezece

Artemis se pregătea să stingă televizorul, când moderatoarea întrerupse discuția cu cele trei, patru surate ale ei, împotmolită într-o ciripeală fără orizont, și anunță știrea de ultimă oră: o vedetă a teatrului românesc încetase din viață în spital, după o scurtă suferință. Ciripitoarele se năpustiră asupra noului subiect ca un stol de vrăbii pe o grămăjoară de grăunțe. Artemis nu știuse că actorul e bolnav, nu de mult îl văzuse răspunzând unui ziarist la o emisiunea TV. Îi fusese profesor la Institut și o parte din personalitatea sa intelectuală o datora influenței acestui artist. Înalt, zvelt, misterios, ocolise aluviunile dizgrațioase ale vârstei. Părul albit, ca și barba ce-i încadra obrazul prelung îi dădeau o alură de tânăr martirizat. Porecla de „prinț” vehiculată de fani corespundea acestei mărci fizionomice și distincției artei sale, ce-i permitea să înfășoare și un rol minor, de cerșetor să zicem, într-un voal inefabil de aristocrație spirituală. Și grotescul îl transfigura, fără să-l altereze în substanță, dar făcându-l să rămână omenesc. Artemis învățase de la el, ca student, disprețul pentru rutina artistică, ca și pentru cea general umană. Iubise la profesorul său simplitatea prin care scotea în relief sâmburele valorii sufletești. Lor le spunea că mulți se tem să fie simpli pentru a nu părea săraci, dar în realitate

fiindcă nu posedă strălucirea virtuții naturale, sau aceasta a fost înăbușită sub straturile artificiale ale convențiilor. Simplitatea gestului și ținutei, simplitatea emoției veritabile – aceasta era deviza artei și vieții sale. Își văzuse de profesie fără tam-tam și înfumurare. Nu-și făcea reclamă (și bănuia că nu-i lasă nici pe alții să-i facă), nu lansa teorii despre estetica sa, deși aceasta era extrem de originală și-l ducea nedezmințit la glorie. Nu făcea decât să apară din când în când într-o premieră, provocând senzație, și să tragă după sine, ca un pescar plasa cu pește, spectacolul în care juca, greu de viață și de culoare, păstrându-și mereu strălucirea. Uneori dădea interviuri, dar nu ca să atragă atenția asupra victoriilor sale scenice, ci pentru a înfățișa normalitatea, zicea el, a propriului destin. Vorbea cu încântare despre copilăria lui, tipică progeniturilor de oameni modești, care nu-și anunță, de cele mai multe ori, predestinarea. Pretindea că n-a fost în existența lui nimic ieșit din comun, și te-ar fi convins dacă n-ai fi fost martor la ședințele sale de magie teatrală. Se spunea că-i place singurătatea. Circula legenda că în pregătirea unui rol greu se ascundea într-o cârciumă, în ungherul cel mai obscur, stând tăcut și nemișcat, ore în șir, cu un pahar de votcă în față. Puține se știa despre viața sa privată, pentru că nu se înconjura de zgomot și fast, nu apărea pe culoarele luminate ale societății, nu considera ca atâția alții, infinit mai puțin îndreptățiți, că lumea e a lui.

Nu fusese vreun spectacol pe care Artemis să nu i-l vadă, uneori și de două; trei ori. Erau piese de teatru mari, borne ale dramaturgiei. Îl văzuse și admirase în filme, unde se înconjura de un nimb ciudat, de fință comună, luată din lumea obișnuită, dar din care actorul extrăgea cele mai adânci zăcăminte. Îi plăceau nespus lui Artemis rarele, dar

încântătoarele ieșiri la rampă în calitate de interpret muzical, de șansonetist discret și sensibil, în stare să dea șlagărelor haina confesiunii celei mai mișcătoare. Cânta și în duo cu vedete feminine ale genului, împrumutându-le o dimensiune sentimental-estetic necunoscută până atunci. Disprețuia tehnica zgomotoasă a spectacolului muzical, trăgând muzica de scenă spre trăirea individuală ascunsă, abia confesată. De multe ori Artemis se întreba ce a contribuit într-un caz sau altul la efectul artei sale. Descoperirea că tocmai lipsa recuzitei obișnuite își spunea cuvântul. Cu timpul, a ajuns să creadă că neteatralitatea era secretul seducției lui scenice. Aceeași simplitate, același refuz al „cârligelor”, aceeași comunicare nudă cu spectatorul. Părea că vorbește cu fiecare în parte, explicându-i pe unda emoțională particulară cheia unei ecuații umane, descoperită în momentele de maximă luciditate. Mai avea în plus vocea aceea baritonală, lipsită de ostentație, calmă, moderată, plină de vibrație lăuntrică, curgând fără niciun impuls, ca un gheizer în singurătate. Urechea obișnuită cu atâtea sunete comune tresărea la acest timbru neuzat, alimentat de îngândurare. Se întreba ce ar fi „furat” el, ca actor, din secretul profesional al maestrului. Aveau ceva în comun ca formulă spirituală? Poate reținerea, debitul controlat al exuberanței, acel registru al reflecției ce domina nu numai pauzele scenice, ci și discursul propriu-zis. Prin această zonă se apropiau ca oameni și ca instrumente de traducere artistică a sensibilității. Artemis își închipuia că, personal, ar fi mers chiar mai departe. Nu știa dacă benefic sau nu, dar așa l-ar fi îndemnat structura sa psihică și instinctul artistic. Îi întărise această convingere și descoperirea curentului „taciturnilor” din cinematografia hollywoodiană postbelică, constituit nu din vedetele de car-

ton ce o fac perisabilă, ci din artiști cu vocație și pregătire. Îi avea în vedere pe meteoricul James Dean, stins în plin debut eclatant, pe Mickey Rourke, ce clacase timpuriu din alte motive, pe Kevin Costner, Russell Crowe și, nu în ultimul rând, pe Jeremy Irons, iar din remarcabila galerie a actorilor de culoare, pe Morgan Freeman, Denzel Washington, Forest Whitaker. Ei scoteau vedeta cinematografică din acel standard masculin yankeu, particularizat printr-o virilitate infatuată, ostentativă, săracă în spiritualitate, printr-o viață interioară evident simplistă. Acești mari tăcuți ai filmului modern, urmașii lui Buster Keaton, dar revendicându-se, după părerea sa, de la Spencer Tracy, Fonza și Bette Davis și într-o anumită măsură de la Jean Gabin, reușeau să transmită pe ecran, cu măștile lor ermetice, uneori infantil bosumflate, alteori ascetice, împietrite, ascunzând deciziile fatale, ireversibile, de câteva ori mai mult decât zbuciumații, vorbăreții, extravertiții, care, fără să-și dea seama, surclasează artificial omul obișnuit. Tăcerea nu e pasivitate, cu atât mai puțin hiatus al trăirii, ci combustie lăuntrică stăpânită, o membrană prin care auzim motoarele gândului și ecoul impulsurilor. Artemis își reconsidera din când în când virtuala evoluție actricească, făcând abstracție de fatalitatea ce i-o oprise în fașă, ca și când ar mai fi mizat pe o deblocare în timp a perspectivei.

Îl consterna dispariția actorului la o vârstă și la un potențial scenic care mai lăsau loc pentru mari surprize teatrale. Și mai ales viteza cu care parcursese distanța dintre prezența activă covârșitoare și neființă. Parcă și aceasta făcea parte din stilul său, din tehnica apariției și dispariției în lumina reflectoarelor. Finalul, ca o lovitură de teatru, înghițea interpretul odată cu personajul.

Trupul neînsuflețit fusese depus la o bisericuță în a cărei curte modestă privegheau în tăcere reculeasă, ori într-un murmur discret, figuri proeminente ale teatrului. În umbra zidurilor interioare pe care jucau stins reflexele lumânărilor, asistența respira un aer greu, vechi. Artemis trecu prin fața coșciugului și depuse flori; cât privi chipul celui ce fusese o fală a teatrului, avu impresia că primește un suflu rece, fără sursă, ceva din depărtări astrale. Strecurându-se printre cei prezenți, ca printre costume înșirate pe umerase în garderoba teatrului, rămase cu impresia că mortul emana frig. Unul venit din tărâmurii ale Universului ce conțineau chiar freonul nefinței, o glaciațiune în care nu pătrund germeii viului. Căldura, căldura, înțelese, aceasta e omul! Aparținând nu numai celulei biologice, sângelui, ci și duhului care vine din Ecuatorul lumii. Totul se pierde în Septentrionul înghețat. Simțea frigul iradiat de trupul inert. Cineva îl recunoscuse și-i întinse mâna. Ieșind, se aciui lângă acest cunoscut, într-un grup de actori tineri, și ascultă modest, disimulat. Vorbeau despre straniul flagel care bântuia ce mai rămăsese din pleiada marilor actori. Li se părea că seria neagră începuse cu acel gigant, încă tânăr, răpus de un atac de cord după hărțuiala la care fusese supus pentru alungarea din locuință. Cădeau de acord că acela fusese de aceeași dimensiune, dar la antipod, ilustrând o școală opusă. Stăpânind perfect claviatura dramatică, cultiva expresia plastică a trăirilor concentrat. Artemis credea că el făcuse din exclamații, din râsul scurt, strangulat – ca în viață –, din rapida succesiune a exploziilor temperamentale cenzurate, din întrebări și mirări monosilabice, din tot felul de sunete onomatopice tăiate, o infinită panoplie sonoră și vizuală a instrumentelor de expresie teatrală. Studiase gama mijloa-

celor de comunicare umană și știa că aceasta nu se reduce la vocabular, la construcții lingvistice, la persuasiunea verbului bine ales și împerecheat. Inventase arta sunetelor fără coerență lingvistică, uneori mai relevante, în concizia lor, decât lungile și bine ticluitele tirade. Cu atât mai mult, când textul nu epuizează un înțeles – și de multe ori nu reușește – acest stil de interpretare îmbogățește ideea. Mănuia rezonanța emoțiilor viscerale ale omului – intraductibilă în cuvinte. Exprima abisuri incontolabile. Dar ce bine reprezentau aceștia doi, plecați prematur din templul Thaliei, polurile opuse și convergente ale artei moderne! Disparațiile lor erau considerate, de toți pierderi irecuperabile, lăsând un gol pe care nu se știa când îl vom mai putea umple.

Cineva evocă și decesul, în cele mai sordide împrejurări, a uneia din reprezentantele școlii sobrietății. Se îmbolnăvisese, nu mai putuse juca și fusese repede dată uitării, apoi înghițită de anonima mizerie ce începea să înainteze ca o maree neagră pe sub picioarele actorilor. După o perioadă de moarte civilă, a fost găsită moartă de-a binelea, în apartamentul ei sărac. Nu se prea vorbise de acest caz, publicul nici nu avusese cum să ia cunoștință de zguduitorul deznodământ. Pe de o parte, forurile de resort păstrau discreție, pe de alta, atenția lumii, inclusiv a publicului ce-i păstra memoria, era captată în întregime de scena de grinoladei sociale și de cursa bezmetică, fără reguli și scrupule, pentru bani.

A urmat o adevărată cavalcadă spre neant a personalităților de largă rezonanță – se spunea în acel conclave. De ce mor actorii mari? se întrebau uluiți și înspăimântați cei de față. Artemis citea pe fețele lor o anxietate superstițioasă, bănuiala neconștientizată că perioada pe care o traversau

punea capcane ascunse exemplarelor rare ale scenei. O coasă tăia statuile vii, prăvălindu-le în desuetudine sau direct în mormânt. Ce otravă plutea în aer?

— Mor pretimpuriu! Eu asupra acestei chestiuni mă opresc, insistă unul. Sucombând între 50 și 60 de ani, duc în mormânt un adevărat patrimoniu. Fiecare moare cu o capodoperă nenăscută, căci sunt pe platforma cea mai înaltă a creativității. De acum încolo puteau da summumul talentului. Pomi fructiferi în plină rodnicie. Cine și ce îi doboară când mustesc de sevă?

— Ei suferă cel mai mult – crezu altul că știe despre ce e vorba. Sunt supersensibili și vulnerabili. Înțeleg cel mai bine ce se petrece.

— La ce te referi? îl descusu cineva cu un aer mai puțin dramatic.

— Tu nu pricepi? înțeleg să nu pui la inimă, dar să nu pricepi...

— E bine că mai sunt și de-ăștia, îi luă un coleg apărarea scepticului, cu o umbră de ironie.

— Nu e bine, reveni cel care presupusese cauza mortalității corifeilor. Începem să ne complacem. Ne mulțumim dacă supraviețuim.

— Compromisul! Chiar de asta mor, confirmă altul. Repertoriul comercial îi minimalizează. Ei nu erau dispuși să facă aceste compromisuri.

— Subminează și televiziunea! căzu de acord cel ce păruse sceptic. Ne concurează, chiar ne înlocuiește.

— Nu așa se pune problema, interveni altul. Televiziunea ar trebui să fie a doua noastră scenă. Dacă ar face și teatru, nu numai divertisment, amatorism de mahala.

— Unde mai încap în televiziune actorii? Îi au pe grașii ăia și pe rașii în cap. Și cum bine a spus... dar nu mai

știa cine fusese acela, care suntem mai sensibili murim. De inimă rea.

— Un patriarh al scenei românești plângea mai zilele trecute în direct. De obidă.

Artemis știa la cine se referă. Îl văzuse și el pe acel patriarh hohotind la o emisiune despre politica de austeritate. Strânse pe neobservate mâna fostului coleg de institut, care îl atrăsese în neprevăzutul colocviu, și se îndepărtă. Trecu încet printre grupulețele care comentau și deplângeau dispariția actorului. Rămase locului când le văzu ieșind din biserică și oprindu-se în prag, stânjenite de lumina soarelui, sau reculegându-se, pe cele două actrițe despre care se spunea că au fost amantele – în timpi diferiți, firește – ale dispărutului. Le întâlnise pe culoarele institutului de teatru, nu știa datorită cărei împrejurări, fiindcă absolviseră cu mult înainte și nu făceau parte din corpul didactic. Și apoi, pe scenele teatrelor, pe stradă, în recenziile de spectacol și în povestirile colegilor. Din toate aceste izvoare imaginația se adăpase inconștient și plămădise portrete vii, pline de expresivitate, aproape intime, astfel încât le percepea ca pe vechi și bune amice, deși nu stătuseră niciodată de vorbă. Nu le atașase până acum personalității actorului ce le fusese partener preferat și, iată, iubit. Pentru prima dată se vedea nevoit să le raporteze la bărbatul aflat pe catafalc, la viața lui personală secretă.

Talentatele artiste i se păreau șterse ca femei, dar categorisirea, impusă parcă de la sine, nu-l mulțumea. Șterse în ce sens? încerca să se lămurească. Așa cum apăruseră la ieșirea din biserică, păreau două doamne grațioase, subtile, ilustrând gustul feminin cel mai rafinat. Prin vestimentație, ținută, cosmetică, gestică, expresivitate fizionomică se în-

cadrau neîndoios unui rang de mare distincție. Nici vorbă de ceva fad, de vreo platitudine, de vreun anonim care să justifice epitetul ce se grăbise să li-l aplice. În același timp, dacă ai fi căutat însemnele virtuților tipice femeilor de rasă: armonie fizică provocatoare, voluptate trupească, sex-appeal, formele și liniile de forță ce fac din simple trecătoare apariții obsedante, constatai dezolat că acestea lipsesc. Atât de sugestive sub raport spiritual (profesionalizat), nu străluceau de farmec, de acea stranie copleșitoare, oscilând între angelic și demonic, ce fac din unele femei adevărate opere de artă. De bună seamă, pe scenă în niciun caz nu le-ar fi putut taxa cineva drept șterse, acolo adjectivul ar fi fost absolut deplasat, căci ele reprezentau de minune – prin talentul de a încarna prototipuri – modele ieșite din comun (chiar dacă personajul interpretat ar fi fost unul sută la sută comun). În teatru deveneau un fel de suprafemei, aureolate de artă. Ce mai rămânea atunci în picioare din atributul conferit spontan, negândit? reflecta Artemis. În substanță însă nu greșise. Nu trebuia decât să le pună în postura de amante ale celui dispărut. Mascul seducător, el atrăgea nu numai prin nivelul inteligenței scenice, decelabil de la prima privire, ci și prin datele ființei materiale. Cum le asimila „el” în intimitate pe aceste femei? În pofida rafinamentului profesional, în costumul Evei mai aveau ce etala? Artemis le ghicea busturile debile, umerii ascuțiți împungând prin rochii, coapsele fusiforme, linia rigidă a spatelui ș.a.m.d. Una avea chipul ascuțit, triunghiular, cu vârful în bărbie, cealaltă oval, dar slab – și amândouă păreau lipsite de vârstă, caracteristică poate favorabilă după 60 de ani, încolo, dar catastrofală nu mult după 40, când femeia își aruncă în joc ultimele resurse de tinerețe. Ce puteau oferi ele în particular

unui bărbat sigur de sine, dublat de actorul consacrat? Artemis ajunsese la concluzia că aveau și ele o armă secretă. În afara mobilității date de actorie, în favoarea lor pleda cumva genul de emisie vocală, din întâmplare comun ambelor (să fi fost acesta mobilul alegerii?). Unul care, pe scenă, deși le dădea o notă de mare autenticitate (aceasta fiind chiar principala lor calitate de interprete moderne) le și dezavantaja, făcându-le greu audibilă partitura. Și una, și alta aveau voci mici, lipsite de rezonanță, chiar o dicție deficitară, și aceasta le determina să uzeze de tonuri joase, de acute înăbușite, chiar de șoapte, perfecționându-și acest gen de vorbire până la a-i da puterea de penetrație a țipătului. Și dacă pe scenă o asemenea emisie nu poate emoționa întotdeauna plenar, cu toate că impune cuceritorul stil al neteatralității, în viața particulară, mai ales în intimitatea cuplului, în limbajul de alcov, se poate încărca de o putere de sugestie irezistibilă. O femeie care își comunică sentimentele și senzațiile în registrul inefabil-ambiguu, plin de enigme, își crește doza de persuasiune, și mai ales de forță excitantă, la cote foarte înalte. Descoperise secretul ciudatei alegeri a maestrului, al prezenței acestor elevate artiste în viața lui intimă? Sau totul nu era decât o speculație abstractă, bazată pe elemente culese din eter și îmbinate forțat, cu o logică ieftină?

Artemis se pregătea să plece, dar văzându-le că se apropie de grupurile actorilor se răzgândi și se întoarse, căutându-și un loc de observație și ascultare discret. Fură primite cu deferență și cu un soi de fervoare ce învioră actriștea aceea cianurată de suflul funerar, infuzându-i parcă, odată cu vioiciunea, și o ușoară notă de veselie (căci dacă apatia este prin excelență tristă, suflul vital, orice l-ar provoca, e o formă a bucuriei). Se salutară prin gesturi și grimase,